

Stalna postavka Memorijalnog muzeja Koncentracioni logor Jasenovac 1941–1945.

Dušan Kojić

Muzej revolucije BiH
Sarajevo

Muzeološki prikaz teme Koncentracioni logor Jasenovac 1941–1945. uz osnovnu temu daje i okvirna objašnjenja važnijih događaja i zbivanja koji su opštejugoslovenskog značaja i karaktera i koji su neposredno povezani s osnovnom tematikom koja se izučava i prezentira u Memorijalnom muzeju (Spomen-područja Jasenovac). Autori stalne postavke su Antun Miletić i Dragoje Lukić.

Najveći dio izložbenog prostora na postavci posvećen je glavnom i po zlu najpoznatijem logoru uništenja – koncentracionom logoru Jasenovac. Veoma su impresivni, upravo šokantni brojni muzejski eksponati koji dokumentovano govore o načinima i vrstama likvidiranja na stotine hiljada zatvorenika. Zatvorenici su u velikom broju sadistički ubijani kamama, bajonetima, sjekirama, bradvama, noževima, čekićima, kolčevima, gvozdenim šipkama, drvenim maljevima itd. Masovna ubistva su vršena – pored manjeg broja zatvorenika koji su ubijeni vatrenim oružjem – klanjem, udaranjem tupim predmetima, spaljivanjem u krematorijumima, vješanjem, davljenjem u vodi i na druge načine. U logoru Jasenovac na najzvjerskiji način ubijeno je više od 10.000 dječaka i djevojčica.

Od sredine ljeta 1941, kada se je koncentracioni logor počeo u etapama formirati, pa sve do aprila 1945, a prema procjenama koje proizlaze iz saopštenja preživjelih zatvorenika, sačuvane dokumentacije i priznanja uhvaćenih ustaških zločinaca, broj žrtava cijeni se da prelazi 700.000 ljudi.

Autori stalne postavke su istakli takođe i teške uslove ilegalnog djelovanja komunista u logoru, i njihovu povezanost s vanjskim partijskim organizacijama, ogromne žrtve prilikom otpora logoraša i definitivno oslobođenje logora.

Opšta koncepcija muzejske postavke, koja sadrži idejnu zamisao samog projekta, njegov istorijsko-muzeološki sadržaj način kako to vizuelizirati, može biti uspješna jedino ako objasni i poštuje sve svoje komponente i njihovu logičku transmisiju u svim elementima tehničke realizacije.

Važno je uočiti neophodnost hronološkog i tematskog pristupa u prezentiranju istorijskog sadržaja na postavci. Drugi značajan momenat u stvaranju

muzejske postavke je stvaranje prezentacije, odnosno naš pristup s ilustrativnog ili dokumentarnog položaja.

Ilustrativni način stvaranja muzejske postavke osnovu svega vidi na spoljnjem efektu. Tu su dominantna razna tehnička dostignuća, koja najčešće koriste samo osnovni sadržaj onog dokumenta kojeg transplantiraju putem određenog vizuelnog ili zvučnog efekta. Ilustrativni način dovodi muzejski materijal i njegov sadržaj u inferioran položaj u odnosu na tematski pristup.

Dokumentarni način polazi sa stanovišta da je muzejski materijal potrebno dati, takođe na zoran tehnički i estetski dopadljiv način. Međutim, on ne želi da se tretirana stvarnost samo slikovito prikaže, već prije svega da se ona autentično dokumentuje. Navedeno ukazuje da se kod rada na muzejskoj postavci mora voditi računa o kombinovanju ilustrativnog i dokumentarnog načina.

Recimo sada nešto i o nivou prezentacije stalne muzejske postavke Memorijalnog muzeja Koncentracioni logor Jasenovac 1941–1945. godina u Jasenovcu.

S obzirom na relativno mali izložbeni prostor – 171 četvorni metar, koji je zadat i arhitektonski nepromijenjen u odnosu na njegovo prvobitno stanje, kao i impozantan broj originalnih muzejskih eksponata, autori su se opredijelili za stalnu muzejsku postavku s tri ekspoziciona stepena i segment proširene informacije:

1. U gornjem segmentu postavke eksponiran je friz fotografija uglavnom sličnih velikih formata, koje imaju naglašen ilustrativni a u suštini dokumentarni prilaz u isticanju dramatike zbivanja u jasenovačkom logoru i stvaruju odgovarajuće impresije kod posjetilaca.

2. U središnjem dijelu postavke posredstvom istorijske dokumentacije posjetilac se upoznaje s osnovnim sadržajima tematike.

3. U donjem trećem segmentu su vitrine s memorijalnom dokumentacijom kao vidom neposredne i očigledne memorijalne informacije, što izaziva jak dojam kod posjetilaca.

4. Karuseli opet predstavljaju uspješno širenje informacije u kojoj će se kombinovanim hronološkim i tematskim načinom prezentirati oni ekspozicioni materijali koji iz određenih razloga nisu mogli naći mjesto na stalnoj postavci.

Način prezentacije u dobroj mjeri iznuđen je ograničenim ekspozicionim prostorom, kao i zbog karaktera ekspozicionog materijala. Međutim, takav pristup prezentaciji muzejskog materijala – kroz tri stepena ekspozicije – rezultirao je slabijom preglednošću muzejske postavke te težim poimanjima sadržaja kao i prenošenja njegovih suštinskih obrazovno-vaspitnih poruka.

Stalna muzejska postavka Koncentracioni logor Jasenovac 1941–1945. godine je koncipirana u okviru cjelokupnog kulturno-vaspitnog djelovanja Spomen-područja na društvenu svijest. Postavka ne djeluje izolovano ili autonomno, nego je ona sredstvo djelovanja cjelokupnog Spomen-područja, i u tome je njen značaj.

Postavka ne komunicira samo događajnu stranu stvarnosti, nego nastoji da komunicira njenu suštinu, zato i prezentacione forme memorijalnog muzeja nisu građene na sasvim spoljašnjem poznavanju pojava, nego naprotiv na njihovoj stvarnoj, naučnoj eksplikaciji u odnosu na njihovu dokumentaciju i dopunjavanju svjedočanstvima.

U prvi plan dolazi originalna dokumentacija i njena naučna eksplikacija. Upravo stalna postavka u Jasenovcu sadrži brojne autentične dokumente – memorijalne predmete koji neposredno odražavaju bitne odnose memorijalne tematike i prirodno je da oni čine glavno sredstvo prezentacije. Međutim, ukoliko bi ovi dokumenti – memorijalni predmeti bili uglavnom pretežno sredstvo izražavanja, a u njima dominantna samo informativna strana ne bi bili dovoljni za to, da izraze čitav obim vrijednosti tematike. Slično tome je i sa gotovo isključivom primjenom likovne i tehničke komponente.

Za stalnu muzejsku postavku Koncentracioni logor Jasenovac 1941–1945. godine može se konstatovati da u prezentacionoj formi nije postignuta proporcija u izlaganju autentičnog dokumentarnog i likovnog ekspozicionog materijala. Vjerujem da je za to bilo i objektivnih razloga kao što je eventualna deficitarnost likovnog materijala u fondovima Muzeja, međutim, prezentiranje friza fotografija velikog formata u tzv. prvom stepenu ekspozicije ne može zamijeniti likovnu komponentu jer su fotosi u krajnjoj konsekvenci ipak dokumentarni muzejski materijal bez obzira na to što su dati bez predmetnih legendi.

Spomen-područje Jasenovac sastoji se od brojnih autentičnih lokaliteta i objekata, spomen-obilježja, istorijskih i kulturnih spomenika, prostornih arhitektonskih skulpturalnih i hortikulturnih rješenja, a prostire se na 210 četvornih kilometara. Upravo zato je veoma važno da je Memorijalni muzej Koncentracioni logor Jasenovac sa svojom stalnom muzejskom postavkom postao stvarno središte cijelog Spomen-područja, kao i to da ostvaruje punu i odlučujuću istorijsku i vaspitno-pedagošku ulogu na posjetioci.

Može se konstatovati da na stalnoj muzejskoj postavci dolazi do izražaja veoma aktivno nastojanje da se dosegne solidno rješenje muzejskih formi prezentacije, i to u punoj saglasnosti sa suvremenim muzeološkim principima izlaganja.

Memorijalni muzej mora se shvatiti kao veoma značajno sredstvo u vaspitavanju čovjeka našeg samoupravnog socijalističkog društva i u svojoj društvenoj ulozi ovaj muzej ima sasvim svojstven značaj, a prije svega svojom prezentacionom formom.

Primljeno: 3. 2. 1989.

SUMMARY

The Permanent Display of the Memorial Museum of the Jasenovac Concentration Camp

---

Dušan Kojović

The permanent display "The Jasenovac Concentration Camp 1941–1945", designed by Antun Miletić and Dragoje Lukić, has been organized on 171 square metres of the exhibition area of the former concentration camp in Jasenovac. The concentration camp, to which the exhibition is dedicated, was established in 1941. From that year until 1945 about 700.000 people were killed there in the most cruel manner. The exhibition contains numerous original museum exhibits and authentic documents, arranged in three stages telling about the martyrdom of the victims of Jasenovac. The author of the present article gives a detailed account of the successful arrangements of the exhibits but also of the defects of the permanent display.